

T Ü R K M E N
AKKOYUNLU
İMPARATORLUĞU

Hazırlayanlar
Necip Aygün AKKOYUNLU
Dr. Adil SEN

TÜRKMEN AKKOYUNLU İMPARATORLUĞU MAKALELER ANTOLOJISI

ISBN: 975-92721-7-2

Dizgi, Dizayn ve Baskı:

GRAFİKER Ltd.Şti.

Meşrutiyet Caddesi 26/14 Kızılay-ANKARA

Tel: 0.312. 417 63 93 - 417 42 61 • Fax: 0.312. 425 64 87

E-mail: grafikerltd@interaktif.gen.tr

AKKOYUNLU – OSMANLI MÜCADELESİ *

Ord. Prof. İsmail Hikmet ERTAYLAN

Uzun Hasan'ın tarih alanına atılışı – Mısırlılarla dost geçinerek kardeşleriyle savaşması ve galebesi – Karakoyunlularla savaşı – Karakoyunlu Cihanşah'ın mutlak hâkimiyet elde edişi ve Timur oğullarıyla niza'ları – Uzun Hasan'ın kardeşleriyle çarpışması, anası Sara Hatun'un aracılığı – Uzun Hasan'la Osmanlı ihtilâflarının başlaması – 1458'de Şebinkarahisar'ı, 1459'da Koyulhisar'ı zaptı – Fatih'e karşı (üçlü ittifak) – Fatih'in Sinop ve Trabzon'u fethi – Bu sefer de Uzun Hasan'ın anası Sara ile Çemişgezek'li Şeyh Hasan'ı afv ve sulh ricasıyla Fatih'e göndermesi – Fatih'in tutumu – Bu, Uzun Hasan, Karamanoğlu, İsfendiyaroğlu ve Trabzon İmparatoru dörtlüğünün dağılması ve ilk hezimetleri idi. Bir müddet başka yerlerde meşgûl olan Uzun Hasan, Karakoyunlu Cihanşah'ı, Timur oğullarından Ebu Said'i hilelerle öldürüp Horasan Hükümdarı Sultan Hüseyin Baykara'yı itaati altına alarak azgınlıklara başlamış ve zafername adıyla küstahça mektuplarıyla Fatih'i çileden çıkarmıştı – Sonra da Karamanoğulları'nı müdafaa namıyla kendine Timurleng süsü verişti – Tokat ve havalisini vuruşu. Gedik Ahmet Paşa ve Mehmed Paşa'larla Sultan Mustafa'nın müdafaya memûr edilmişleri – Fatih'in Sultan Mustafa'ya emirnamesi – Uzun Hasan ordusunun bozuluşu ve Yusufcan'ın esaret ve ölümü – Sultan Mustafa'nın babası Fatih'e cevabı mektubu – Son su-ikâsd hazırlıkları – Papa'ya Venedik, Fransa ve Napoli'ye Uzun Hasan ve Karamanoğlu'nun sefir göndermeleri – Karadan Uzun Hasan'la Karamanoğlu'nun denizden Haçlıların hücum ve tecavüzleri – Osmanlı ve Akko-

yunlu ordularında Garplı tarihçiler Has Murad Paşa'nın Uzun Hasan pususuna düşüşü – Büyük memnuniyet – Otlukbeli Savaşı – Uzun Hasan'ın hezimet ve firarı Garb'ın nevmîdi ve perişanlığı.

Bir zamanlar babası Ali Bey tarafından Mısır hükümetine rehine olarak gönderilen ve orada bir müddet hapsedildikten sonra serbest bırakılan Uzun Hasan, babası Ali Bey'in ölümünden sonra Mısırlılarla hoş geçinmeğe başlamış ve rakipleri haline giren amcaları ve kardeşlerine karşı çeşitli yerlerde kazançlar elde etmişti. Kendi ailesinden olan bazı kimseler bu meyanda Karakoyunlular yanına gitmiş olan amcası Şeyh Hasan'ı yanındaki Karakoyunlu askerleriyle beraber mağlûb etmiş ve o zamanlar Âmid'de bulunan kardeşi Cihangir'in yanına gitmişti. 1452 ilkbaharında Karakoyunlu Cihanşah Diyar-ı Bekr'den Tebriz'e çekilmiş, bu münasebetle de Cihangir'le barışmıştı. Amca ve kardeşler ve Karakoyunlular, Mısırlılar münasebetleri çeşitli şekillerde devam edip gitmiştir. Kardeşleriyle niza'larında daima annesi Sara Hatun araya girmek suretiyle aralarını bulmakta idi. Uzun Hasan'ın anası Sara Hatun'a karşı sonsuz bir muhabbet ve hürmeti vardı. Kardeş anlaşmazlıkları onun arabulucuğu sayesinde düzeliyordu.

Bir ara Uzun Hasan karşısında bütün kudretiyle Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah'ı bulmuştu. Bu zat bir müddet Timur oğullarıyla çarpışarak Tebriz ve Azerbaycan'ı ele geçirmiş, hattâ 862 tarihlerinde

* Ord. Prof. İ. Hikmet Ertaylan, "Fâtiḥ ve Fütûḥâtı II", Ankara 1966, s. 38-57.

Fatih İstanbul'da bulunduğu dini ve millî teşkilatı olduğu gibi bıraktı. Rum Patriki, Bulgar Eksarhı ve Ermeni Kategigosu gibi hristiyan din reisleri imtiyaza sahip oldu. Kendilerine her türlü serbestlik verildi.

TÜRKMEN AKKOYUNLU İMPARATORLUĞU

SIYASAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL TARİHİNE İLİŞKİN MAKALELER ANTOLOJİSİ

Herat'ı bile alarak beş-altı ay kadar orada kalmıştı. Uzun Hasan'ın en büyük rakip ve düşmanı o olmuştu. Bir müddet isyan eden oğullarını yola getirmekle uğraşan bu Cihanşah'da sonunda Şahruh'la anlaşarak Azerbaycan'a sahip olmuştu. Artık Karakoyunlular Akkoyunlularla karşı karşıya kalmış oluyorlardı. Karakoyunlular, tâ Timur zamanından beri Osmanlıların dost ve müttefikleri görünmekte, Akkoyunlular ise Timur ve oğulları tarafını iltizâm etmekte idiler.

İşte bu tarihi ve ırsi düşmanlık Akkoyunlu hükümdarlığını müstakil olarak ele geçirmiş olan Uzun Hasan'da da kendini göstermekte gecikmemişti. Karakoyunlulara karşı besledikleri düşmanlık, onların dost ve müttefikleri olduklarını bildiği Osmanlılara da sirayet ediyordu. Vaktiyle atalarının almak istedikleri yerleri Osmanlıların ellerinden almış olmaları da bu düşmanlığı derinleştirmeye sebep oluyordu.

Sağda solda elde ettiği kolay zaferler üzerine gözlerini Osmanlı Sultanı Fatih'in yerlerine çevirmeye, onları da, yuttuğu kolay lokmalar gibi yutulur sanmağa başlamıştı.

1458-862 senesi hem şark hem de garb için mühim faaliyetle Sultan Mehmed hem Şark'taki, hem de Garb'taki düşmanlarını büyük heyecan ve dehşet içine atmakta idi.

1456-860/61 senelerinde Şah İsmail'in dedesi Şeyh Cüneyd Trabzon üzerine yürümüş ve şehri zapt etmeye çalışmış, pek büyük de hasar vermişti. Bunu haber alan Fatih, Amasya Valisi olan oğlu Sultan Beyazıd'ın lâlası Hızır Bey'e Trabzon üzerine yürümesini emretmişti. Bütün denizleri ele geçirmek isteyen Fatih için Karadeniz'e hakim olan Trabzon'un başka ele geçmesine rıza göstermeyeceği tabî idi. Cüneyd belâsından güç kurtulmuş olan Trabzon İmparatoru IV. Yani, Fatih Sultan'a vergi vermek ve kendi mahmiliğini kabul etmek şartlarıyla hayat

ve yarı istiklalini kurtarabilmişti. İşte bu 1458 senesinde o vergisini, en küçük kardeşi olan David Padişâha takdime gelmişti. Bir taraftan da Sırbistan, Mora üzerine seferler yapıyor. Arnavutluğun, Papa Calixte tarafından "Champion du Krist" ünvanını alan beyi İskender Bey aynı Papa tarafından 1457'de Türklerle karşı yapılacak haçlılar seferinin başkumandanlığına atanıyor, fakat kolu kanadı kırılmış, aç ve muhtaç bir hale gelmiş olduğundan Papa'dan para ve asker dileniyordu.¹

Papa da, biricik çare olarak Şark ve Garb'taki bütün Osmanlı düşmanlarını haçlı bayrak altında birleştirmek ümid ve azmiyle işe koyulmuş bulunuyordu. Şarkta da Trabzon İmparatorunu tahrik ve teşvikiyle İsfendiyâröğlü İsmail Bey, Karamanoğlu İbrahim Bey ve Uzun Hasan üçlüğü de Trabzon İmparatorluğu'na katılmak üzere konuşmalarda bulunuyorlardı. Zaten bu kıskırtma işine 1456 yılında III. Calixte girişmiş ve Franciscen rahibi Lodovico da Bologna'yı Şarka göndererek Trabzon İmparatoru ile Gürcistan hükümetini ele almağa karar vermişti. Bunun neticesidir ki Trabzon İmparatoru, eski dostluklardan bahsile Akkoyunlu hükümdarını da ele geçirmeye, bu suretle kendi varlığını Fatih'e karşı garantilemeğe çalışmıştı. Uzun Hasan Şark'ta kazandığı zaferlerle imparatorun olduğu kadar Garp hıristiyanlarının dikkatlerini çekmiş, ümitlerini uyandırmıştı. İskender Beyi bir halaskâr gibi karşılayan haçlılar, Uzun Hasan'ı da bir kurtarıcı olarak görmeğe başlamışlardı. Frénes Mineurs'ler tarikatine mensup olan bu sinsi papaz olanca talâkat ve şeytanatını kullanmakta mahir bir düzenbazdı. Bu papazlar Galata'da Cenevizliler yanında bir topluluğa da sahiptiler. Kendisinin de bir müddet buralarda bulunmuş olması da pek mümkündü. Çünkü, kendisinin Şark dillerine gereği gibi vâkıf olduğu rivâyet edilmekte idi.

¹ I.H.E. Sultan Cem.

TÜRKMEN AKKOYUNLU İMPARATORLUĞU
SIYASAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL TARİHİNE İLİŞKİN MAKALELER ANTOLOJİSİ

Papazın Trabzon'u ziyareti üzerine Uzun Hasan'ı elde etmeğe çalışan Trabzon İmparatoru Uzun Hasan'a bir sefaret heyeti göndererek onunla ittifak bağlamağı teklif etti. Uzun Hasan bu teklifi bir güzel vesile sayarak İmparator Kaloyan'ın güzel kızı Kırya Katerina'yi zevceliğe istemişti. Gerek Bizans, gerek Trabzon İmparatorları için yabancıya kız vermek yasak değildi, yeter ki neticesinde bir fâide olsun!.. Kaloyan'ın ilk düşündüğü de Fatih'e verdiği vergiden kurtulmaktı. Netekim Uzun Hasan'ın teklifini de kabulde tereddüt göstermemiştir. Fakat bu birleşme Kaloyan'ın ölümü yüzünden gecikmişti. Yerine gelen kardeşi David Kaloyan'ın naibi ve hâmisî sıfatıyla hareket etmekte idi. Bu sırada Fatih'e göndereceği vergiyi göndermek istemiyordu. Bunun için de Uzun Hasan'la sıhriyeti biran evvel te'mîn için kardeşi kızını hemen Âmid'e göndermişti. 1459 senesinde de Papaz Lodovico Uzun Hasan nezdine gelmiş, karısı Kırya Katerina'nın teşvikleriyle onu haçlılar birliğine almışlardı. Öyle ki o da, Karamanoğlu ve Lodovico'nun riyaseti altında Roma, Fransa, Napoli ve Venedik'e mektuplar ve sefirler göndermişlerdi².

Michaud:³ *"Dans cette même année, il arriva à Rome une célèbre ambassade de l'empire de Trébizonde, des rois de Perse et Mésopotamie, du sultan Caramanie, et de plusieurs autres princes d'Orient qui vinrent offrir au pape des secours contre les Turcs"* diyor ki işte bu Uzun Hasan'ın Trabzon İmparatoru, İsfendiyâr oğlu ve Karamanoğlu tarafından gönderilmiş olan sefaret heyeti idi. Fatih Sultan Mehmed bu sefâretten tamamıyla haberdar idi. Kararını da vermişti. Zaten Garp'ta, Papa'nın çılgınca çalışmalarını, diğer Hıristiyan devletlerinin durumlarını da mükemmelen biliyordu. Bunu kendisine tam zamanında bildiren hıristiyan casusları vardı.

Uzun Hasan bu sefaret heyetini de gönderdikten sonra kuvvetinin adamakıllı artmış olduğuna inan-

mış, karısının mütemadi teşviklerine de dayanamayıp Fatih'e de bir sefâret heyeti göndererek, Trabzon İmparatoru'nun vergiden afv olunmasını ve güya kendine verilmesi, dedeleri zamanından beri, âdet olan ve yıllardan beri verilmeyen, hediyelerin verilmesini küstahça talebe kalkışmıştı. Bu heyetin başında -bir rivayete göre- oğlu Kör Zeynel, bir rivayete göre de kardeşi Murad Bey bulunmakta imiş.

Fatih bu sefaret heyetine: *"Söyleyiniz hükümdarınıza! Ben kendim gelip istediği hediyeleri getireceğim!"* cevabını vermişti. Bu cevabı alan Uzun Hasan neye uğradığını şaşırılmıştı. Fatih'in sözleri onu tatmin eden bir cevap değil, âdeta bir tehdit, bir savaş tebliği idi. Uzun Hasan ise, Fatih'le boy ölçüşecek durumda değildi. Onun bu tafrafüruşluğu Garba olan emniyetinden ileri geliyordu, o da henüz tahakkuk etmiş sayılamazdı.

Onun küstahlıkları yalnız bununla da kalmamıştı. O kendisine Timur süsü vererek Fatih'in düşmanları olan Karamanoğulları'nı tutmak, onlara yerlerini geri verdirmek gibi işlere de burnunu sokup duruyordu.

Fatih Sultan Mehmed, bütün bu hareketlerin cezây-ı sezâsını vermek ve artık bu kısa akıllı Uzun komşusunun hesabını kesmek kararını vermişti. Garbın tecavüzlerine bir açık kapı mahiyetinde bir İmparatorluk döküntüsü olan Trabzon'u da ele geçirecek Karadeniz'i bir Osmanlı Türk Denizi yapmağı da elzem görüyordu. Uzun Hasan, Fatih'ten almış olduğu o kısa tehdit cevabı üzerine bir hücumu uğrayacağından hiç şüphe etmemekte idi. Bunun için de Fatih'in geçmesi ihtimali olan bütün geçitlere pusu kurmuş, av bekleyen yabani örümcek gibi gözlüyordu. Fakat Fatih onun kısa aklının kavrayabileceği

² Michaud, Hist Des Croisades.

³ Michaud, Hist Des Croisades.

Türk milleti kahramanlıkta olduğu kadar kabiliyet ve hünerde de bütün milletlerden üstündür.

TÜRKMEN AKKOYUNLU İMPARATORLUĞU

SİYASAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL TARİHİNE İLİŞKİN MAKALELER ANTOLOJİSİ

kahramanlardan değildi. O da, Uzun Hasan'ın düşünüp yapabileceği bütün ihtiyat tedbirlerini göz önünde tutarak, tarihçi Kritovolos'un da dediği gibi ordusunu, vaktiyle Iskender-i Kebîr'in yaptığı gibi insan ayağı basmamış dağlar ve ormanlardan yol açarak Uzun Hasan'ın kurduğu pusuları gerilerde bırakmış, onun orduları arkasına inivermişti.

Bu âsümanî darbeyi yiyen Uzun Hasan çığına dönmüş, her felaketinde yardımına başvurduğu anasına başvurmuş, onu yine Fatih'ten sulh dilenmeğe göndermişti.⁴

Fatih Sultan Mehmed, Trabzon'u feth edinceye kadar beraberinde götürdüğü bu kadına, zaferden sonra bir çok hediyeler vererek Uzun Hasan'a göndermişti.

Trabzon fethine, ve bu esnada bütün olaylara, bizzat şahid olan, Uzun Hasan'ın anası Sara Hatun, dönüşünde, Fatih'in kudret ve azametini oğluna anlatarak, onu sulha mecbur etmiş, bunun neticesinde de Fatih'le Uzun Hasan arasında bir sulh mu'âhede-si imzalamıştı.⁵

Bu sulhun tahakkuku hakkında iki taraftan yazılmış bir kaç mektup daha Topkapı Sarayı arşivinde mevcuttur. Fatih'ten de Uzun Hasan'ın anasına sulh için bir mu'temed adam gönderilmesi hakkında da bir mektup vardır (T.K.S. Arşiv 11688). Bundan başka Uzun Hasan'dan Fenârizâde'ye hitaben yazılmış bir mektup vardır ki o da sulh ile ilgilidir (T.K.S. Arşiv 3130).

Uzun Hasan bundan sonra Fatih'le aralarındaki sulhu, Karamanoğullarının haklarını korumak bahanesiyle ve Venediklilerle Papa'nın ittifaklarına girdiği tarihe kadar, korumuş bilhassa Gürcülerle savaşmış ve bunlara karşı kazanmış olduğu zaferleri Fatih'e dostane yazmış olduğu mektuplarla bildirilmiştir. Bunlardan biri (T.K.S. Arşiv. 8966) numarada-

ki tarihsiz mektuptur ki Uzun Hasan'ın Gürcüler üzerine (1463-1466) da yapmış olduğu üçüncü seferine ait olacaktır.

Bu meyanda Fatih Sultan Mehmed de kendisine iki mektup göndermiştir. Bunlardan biri Ağrıboz'u Venediklilerden aldığını, biri de Akhisar'ı fethetmiş olduğunu bildirmektedir.

Venedikliler, 1469-874 senesinde Adalar Denizi'nde bir işgal hareketine geçmişlerdi. Bu onların Fatih'e karşı başlamak istedikleri savaşın bir mukaddimesi demektir. Fatih Sultan Mehmed bu tecavüze, ertesi sene 875-1470 de Ağrıboz Adası'nı Venediklilerin gözleri önünde zabt-ü istirdad etmekle vermiş olduğu mükemmel bir ceza idi.⁶ İşte bu zaferini de bir mektupla Uzun Hasan'a bildiriyordu. Bu da ona bir ihtar mahiyetinde idi. Çünkü, Uzun Hasan'ın kendisine karşı Venediklilerle birleşmek teklifi ile göndermiş olduğu sefir Hacı Mehmed'in Venedik'e vasıl olduğu tarihi⁷. Fatih, Uzun Hasan'ın el altından düşmanca hazırlıklarına vakıf değilmiş gibi görünmekte devam etmekle beraber, bir taraftan onun bağlanmak istediği ve büyük bir ümid bağladığı Venediklileri, bir taraftan da düşmanların canlı ümidleri olan Iskender Bey'i kısıvrak bağlıyordu. Bu sukast teşebbüsü gizli kalmamıştı (1470-872).

Uzun Hasan uzun zamandan beridir hakimiyetini kıskanmakta olduğu Karakoyunlu hükümdarı Cihanşâh'ı bir baskına uğratarak yenmiş ve öldürmüştü. Cihanşâh Fatih'in dostu idi. Hatta bir ara kendisinden yardım bile istemiş fakat, Fatih başka tarafta meşgul olduğundan yardımda bulunamamış-

⁴ Ord. Prof. İ.H. Ertaylan, "Sultan Cem, Hayâtı ve Eserleri". İş Bankası neşriyatı, M.E. Basımevi, 1951, s. 20. "Fatih Fütûhâtı" C.1. "Trabzon Fethi", s. 273-274.

⁵ T.K.S. Arşivi No 17 11688

⁶ İ.H.E. Sultan Cem.

⁷ İ.H.E. Fâtih ve Fütûhâtı I.

TÜRKMEN AKKOYUNLU İMPARATORLUĞU

SİYASAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL TARİHİNE İLİŞKİN MAKALELER ANTOLOJİSİ

tı. İki sene sonra da 28 Ocak'ta Muhan Ovası'nda Timur oğullarından Ebu Said'i bir pusuya düşürerek mağlup etmiş ve anasının merhamet ve müsaleha talebine rağmen, onu düşmanlarına teslim ederek öldürmüştü. Hak'kate ne Cihanşâh'a ne de Said'e karşı koyabilecek kudrette idi. Bütün bu zaferlerini hîle ve hurdalarla elde etmişti. Denilebilir ki, hükümetleri Emir Timûr'a ettikleri hizmetlere mukabil elde edilmişti. O aileye minnettâr idiler. Ebu Said kendisine karşı geldiği zamanlarda hediyeler ve yalvarıcılar yollaması da bunu te'yîd eder. Gerçi Ebu Said'in gururu da cezasını görecekti, amma Uzun Hasan'a düşen, her ne pahasına olursa olsun onunla sulhlaşmaktı. Kendi anası Fatih'ten af dileyip sulh istediği zaman Osmanlı İmparatoru'nun hareketi tarzından olsun bir insanlık, bir hükümlanlık dersi almalydı. Fakat o kalbinde gizlediği kin ve hasedi hiç bir zaman unutamıyordu. Trabzon İmparatorluğu'nu elden kaçırmaması hiç bir zaman unutamadığı bir hicran olmuştu. Şimdi, Haçlıların yardımlarıyla Bizans'ı ele geçirmek hayali ile yaşamaktaydı. Netekim ileri de Ha Murad'ın pusuya düşürerek Fatih'in Rumeli askeri mağlup olduğu zaman bu hayal ve ihtirasını kendi ağzından dinleyeceğiz.

Garb'ın yardımından tamamıyla emin olduktan sonra idi ki Fatih'e karşı kafa tutmağa kalkışmış ve öldürdüğü iki hükümdarın ve bunun üzerine kendisine tâbi olan Horasan hükümdarı Sultan Hüseyin Baykara'nın durumlarından bahs ile Fatih'e küstahça mektuplar yazmağa ve sulhu çiğneyerek Karamanoğulları'nı himayesine almak gibi tafrafürûşluklara kalkışmıştı. Fatih bu kısa akıllı uzun zorbanın haddini bildirmek zamanı geldiğine, hiç bir zaman aklını başına alamıyacağına kanaat getirmişti. Kendisini de kendisine tanıtmak, garplı yardakçılara, arkasından koşa geldikleri hayâl-i hâmi anlatmak lazım olduğunu da biliyordu. İskender Bey Donkişot'unu,

kendinden beklenen sonuçları vermek şöyle dursun, merhamet ve imdat dilenerek göçün gittiğini gören garplılara bu şark kabadayısının bir tüy kabası olduğunu göstermeğe çoktan karar vermiş bulunuyordu. Bundan sonradır ki hadise birbirini takip etmeğe başlamıştı.

Uzun Hasan zaferlerini dört tarafa, bilhassa garba duyurmakta gecikmemişti. Bunu İshak Paşa'ya yazmış olduğu bir mektupta (T.K.S. Arşiv. 5684) Cihanşâhı öldürdükten sonra Ebu Said Mirza'nın kendisine karşı harekete geçtiğini, kendisine karşı göstermiş olduğu hürmet ve sulh-ü müsâlemet temennisine rağmen kabul yüzü göstermediğini ve nihayet mağlup, esir edildiğini ve öldürüldüğünü, makamı iftiharda anlatıyor. Aynı gurur ile aynı olayları (T.K.S. Arşiv. 3144) bir mektupla da Fatih'in oğlu Beyazid'a tekrarlıyor. Ve nihayet Mehmed Bey hitabiyle Fatih Sultan Mehmed'e şu (T.K.S. Arşiv. 12288) mektupla da aynı olayları küstah bir ifade ile tekrar ediyor.

Fatih Sultan Mehmed Fütûhâtiyle meşgul olduğundan bu küstahça yazılmış mektubu bir zaman için müsamaha ile karşılaşmış ve vakti gelince ona fi'len lazım gelen cevabı vermeği tasarlamıştı. Onun ihtiyadı böyle idi. Netekim bunu Trabzon seferinde de fi'len göstermişti.

Osmanlı kuvvetleri bir taraftan isyan halinde bulunan Karamanoğulları'nın ta'kibinde idiler. Tam bu sıralarda Uzun Hasan'dan Arapça yazılmış bir mektup gelmişti.⁸ Bunda Sultan Halil Behâdır ve Şemseddin Mehmed Bey Behâdır adlı iki oğlunun, bütün Horâsan ve Esterâbad cânibini ihâta etmiş ve Mân-sûr askerleriyle o havalî vilayetlerini istila eylemiş olduklarını ve Sultan Hüseyin Baykara'nın da buna şahit bulunduğunu ve kendi büyük adamlarından şeyh-i a'zam Şehâbeddin Abdullah'ı şefaaf ve sulh-ü

⁸ T.K.S. Arşiv, 9692.

TÜRKMEN AKKOYUNLU İMPARATORLUĞU SİYASAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL TARİHİNE İLİŞKİN MAKALELER ANTOLOJİSİ

selamet için göndermiş olduğunu da ilave ettikten sonra onunla sulh yaptığını ve isteklerini yerine getirdiğini, dostluk ve muhabere kapılarını da açmış bulunduğunu da ilave ediyor. Bundan sonra da Horasan'dan azimetle Gürcistan'a teveccüh maksadıyla Azerbaycan'a gitmek üzere iken Karaman'dan bir elçi gelerek Rumlardan şikayet ettiğini, bunun üzerine kendisinin de oğlu Zeynel Bey Behâdır'ı üçbin şeci' ve kahraman askerle birlikte Karaman'ın yardımına gönderdiğini, kendisinin de serfan onun arkasından gelmekte olduğunu söylüyor.

Mektup 875 senesi Ramazan'ının guresinde yazılmış ve kendi mührüyle de mühürlenmiştir. Uzun Hasan'ın bir çok mektupları sadece imzalı olarak gönderilmekte iken bunun mühürlü ve Arapça yazılmış olması da dikkati çeker.

Aşağıda suretini verdiğimiz bu mektup müsama-ha kabını taşıyan son damla olmuştur. Çünkü, kendisine bir Timur Leng süsü veren ve padişahın düşmanlarını kıskırtan ve onları himayesine almak gibi cür'etleri gösteren bu donkişota mahiyetini bildirmek gerekiyordu.⁹

Uzun Hasan'ın 874-875 senelerinde başladığı savaşlar kendisine bir emniyet ve ham bir niyet vermişti. O garplılar ve bilhassa Venediklilerden almış olduğu söz üzerine Fatih'e kat'i olarak kafa tutmağa karar vermiş durumda idi. Haçlılar aralarında verdikleri taksim kararına göre Osmanlıları, değil sadece Kostantaniyye'den, bütün Asya'dan da atacaklar, adlarını târih-i âlemden sileceklerdi. İşte bu hayâl-i hâminin kurbanı olan Uzun Hasan da kendisini Kostantaniyye tahtı üzerinde görür gibi olmuş. Cihanşah ile Ebu Said'in kafalarını kestirdiği gibi Osmanlı Sultanına da aynı akıbeti reva görmeğe hazırlanmış bulunuyordu. Karamanoğullarına yardıma göndermiş olduğu kuvvet, Ömer Bey ve Yusufça Mirza ile Kızıl Ahmed ve Karamanoğlu Kasım Bey idarelerinde,

Anadolu'da Karaman havalisinde büyük tahribat yapmakta ve bilhassa Tokat'ı yakıp yıkmakta idi. Fatih bu haberi alınca Karaman Valisi oğlu Sultan Mustafa'ya bir hatt-ı şerif yazarak Uzun Hasan kuvvetlerine karşı komasını emretmiş ve onu başkumandan ta'yîn eylemişti.

Bu hususta Bıyıklı oğlu Fatih'le Uzun Hasan durumları hakkındaki yorumunu vermeden geçmek istemiyoruz.¹⁰

"Osmanlı Devleti'nin ve Fatih'in Akkoyunlular ve Uzun Hasan hakkında kötü niyeti yoktu. Fatih'in, Koylu Hisar'ı aldıktan sonra elinin altında bir toplu ordu varken Akkoyunluları bırakıp Trabzon'a dönmesi de bunu gösterir. Halbuki, Uzun Hasan'ın Osmanlı mülküne ve tahtına göz diktiği muhakkaktır. O, Trabzon'un Fatih tarafından fethine mani olamayınca son müttefiki Karamanoğullarını himaye suretiyle Osmanlılarla kat'î bir çarpışmaya karar vermişti. Kendisine sığınan Karamanoğlu Pir Ahmed ve Kasım beylere bir kuvvet katarak Karaman'a gönderdi. Arkasından da veziri Ömer Bey'le amcası oğlu Yusufca Mirzâ'yı bir orduyla Osmanlı ülkesine yolladı. Akkoyunlular, Tokat, Kayseri ve civarını talan ettiler. Yusufca Mirzâ Hamid eline kadar sarktı (1472-877). Fatih, ancak bu taarruzdan sonra Uzun Hasan üzerine sefer açmaya karar verdi..." diyor ki mühimmini Fatih ile Uzun Hasan'ın birbirlerine karşı besledikleri niyetleri açıklamış olmasıdır. Bu cesareti alış da yukarıda da söylemiş olduğumuz gibi, ???? atmış olduğu yardım va'didir. Uzun Hasan bütün müttefiklerine mektuplar yazarak yardımını vaat ediyor, bazılarını da Osmanlılara karşı casus gibi kullanmak ve onların hareketleri hakkında bilgi vermelerini istiyordu.

⁹ T.K.S. Arşiv, 12288.

¹⁰ Bıyıklıoğlu, "Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd".

TÜRKMEN AKKOYUNLU İMPARATORLUĞU SİYASAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL TARİHİNE İLİŞKİN MAKALELER ANTOLOJİSİ

Divriği Hâkimi Şâh Bey'e yazmış olduğu mektupta; (T.K.S. Arşiv. 5134) "Her iki taraftan ihtiyâtlı olalım. Rumiyan o taraftan ülkeme gelirlerse ben bu taraftan yardım edeyim..." diyor ve Şâh Bey'in göndermiş olduğu haberi aldığını 'mazmununa muttali' olduğunu söylüyor. Demek oluyor ki, her tarafta Osmanlıların gelişini bildirecek adamlar bulunduruyor. Fakat boşuna emek... Fatih, zaten kendisine ne zaman, nereden, nereye geleceğini yazıyor. Senin gelmene lüzum yok, ben oraya geleceğim, diyor ve aşağıdaki Türkçe mektubu gönderiyor:

"Hâlik ül kevneyn ve Râzik ussakaleyn cellet kudretühu ve 'allet kelimetühu Hazretinin ben kulu Vâliyülbilâd ve Hâmiyül'ibâd mücri-i sünnetillah muhyî-i şerî'at-i Nebiyullah'aleyh-i ve âlihi salavatullah Şâh-ı severân Sultan Muhammed ibn-i Sultân Murâd ibn-i Muhammed ibn-i Bâyezid ibni Orhân ibn-i Osmân hânım sana kim Serdâr-ı 'Acem, Hân-ı a'zam Keyhusrev-i yegâne Feriüddîn-i zemâne Hasan Hânsın Misâl-ı Şerif-u kitâb-ı latif isdâr buyurdum ki âgâh olasin ve bilesin devlete mağrûr olub kendi haddinden tecâvüz idüb bünsâflar harekâtın idib âlâmat-i zulmu-i emâret ve zevâl-i imâret ve memleketdür haberdâr olasin sol vesâvis'i şeytâniyye ki dimâğın cevfin makarredinmüsdür iştinşâk-ı mâ-i inâbet birle anı zâil idesin Akl imânın piştüvâ idesin ki bizim memleketimiz Dâr-ül-İslâmdur. Ebâ an ceddin devletimiz cerâğ-ı küfrün mülkinün yüreği yağıyla rûşendir.

Eğer İslâm ehline yavuz maksadun varsa 'a'dâyı devlet ve şeriatden ba'zı sensin ve sana mütâbe'at idenlerdür. Pes bizüm hem ol tevaifün kam'ınun kasdine atımız egerlenmiş ve kılıcımız kuşanılmışdır bilmedüm veya gafil'idün dimeyesin. Sen yürümek hâcet degül... evahirinde Fettâh... destûriyle Celle ve 'alâ... Hisârınun üzerine leşgerle varuruz şol kasde ki Kakhâr kahire ve Cebbâr-ı cebâbir te-

kaddes... Ben kulı sebeb kılıb mazlumlar üzerinden götürüb nâm-ü nişâmın nüpeydü kılam Filcümle tatvîl-i kelâm hâcet degül. Misâl-ı Şerife cevâb irsâl idesun vesselâm.

Tahrîren fî Receb ül mürecceb sene Semâne ve seb'ine ve semâne"mi'e 878 Şelâse aşere min zilkâde."

Uzun Hasan tecavüzüne karşı başkumandanlıkla göndermiş olduğu oğlu Sultan Mustafa'ya yine Türkçe olarak şu emirnameyi yolluyor.

"Ebülfeth-i velmagâzî cennet-mekân Sultan Muhammed Hân-ı Gâzi Hazretlerinin taraflarından mahdumları ve Karaman Hâkimi olan Şehzâde Sultan Mustafa Hazretlerini mumâileyh Uzun Hasan'ın muhârebesine serdâr nasb eylediklerinde isdâr buyurdıkları berât-ı şerifin sûretidir.¹²

Ferzend-i ercümend-i devletyâr ve veled-i se'âdetmend-i kâmkâr nûr-ı hadaka-i saltanat-ü şehriyârî ve nevr-i hadika-i hilâfet-ü nâmdârî, 'adud-dünya veddin, avn'ül islâm velmüslimin, müeyyed min ındillah melik-il a'lâ, oğlum Mustafa, tâle beka-hu ve nâle menâh, tevkî-ı refî'î hümâyun vâsıl olıcak ma'lûm ola ki: Merhûn ve mağfur ün leh Cihânşâh Pâdişâh, ve sa'id-i şehîd Sultan Ebu Said, nevrallahü merkadühümâ, vakı'alarından sonra müstehkik-i dâr-ü resen olan Uzun Hasen, demmerallah, bu cânibe merreten ba'de uhre bîedebâne mekâtib gönderüb kınâyeden hâlî olmamağın (Cevabülesfeh essükût) üzre rûhâb-ı, mezbûre hâb-ı hargûş verilüb şirân-ı bişe-i gazâ ve hizebrân-ı kûh-i vega birle anun tedârükindeyiz. İnşallâh-ü teâlâ. Emma bu eyyâmda anun baz-ı ümerâ-ı nikûnsarı Karamanoğlu tahrikiyle diyâr-ı islâma kasd ittüğün arzylediği ecilden

¹¹ 878 Selâse aşere min zilkâde.

¹² Münşeat-ı Ferî'dun, İstanbul temsili, s. 272.

Milletimiz hiçbir vakitte düşmanlarımızın kabul ettiği gibi hukukuna ve istiklâline yabancı değildir. Aksine milletimiz büyük bir aşk ile ve aşk bağı ile, vicdan bağı ile istiklâl ve haysiyetine bağlıdır ve yine milletimiz içerdeki cahil ve gafillerin ve hainlerin kabul ve ifade etmek istedikleri şekilde değildir.

TÜRKMEN AKKOYUNLU İMPARATORLUĞU SİYASAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL TARİHİNE İLİŞKİN MAKALELER ANTOLOJİSİ

def'ü ref'i için seni ser-asker idüb buyurdum ki Anadolu ve Rum ili beylerbeyisi ile vakt-i hâcetde üzerlerine varub bitevfıkıllah bâb-ı müdâfe'ada dakika fevt itmiyesiz. Tahrîren fî evâil-i-şehr-i Safer-i hateme bilhayr-i vezzafer, sene seb'a ve semânîne ve semâ-nemi'e Bemekam-ı Kostantaniyye."¹³

Sultan Mustafa'nın babasından bu emri aldığı sıralarda Uzun Hasan orduları (1472-877) Uzun Hasan'ın Uzun Hasan'ın veziri Ömer Bey veya Bektaşoğlu Emir Bey'le Uzun Hasan'ın amcası oğlu Yusufça Mirzâ kumandanlığı altında Sivas, Tokat gibi şehirleri kan ve ateşe bulayıp, halkını azap ve ıztırap içinde katl-âm ederek Kayseri üzerine yürümekte idi. İsfendiyarlı Kızıl Ahmed, Karaman oğlu Pir Ahmed, Kasım beyler de adamlarıyla bu ordu içinde idiler. Hatta Uzun Hasan'ı bu sergüzeşte atın bizzat Pir Ahmed olduğu tarihlerce mezbuttur. Bunun için Uzun Hasan'a sefer masrafı olarak büyük meblâğlar da va'd etmiş, fakat kendi yurdu olduğunu iddia ettiği toprakların uğradığı zararları, halkının çektiği felâketleri görerek son derece pişman olduğu da söylenir. Ömerbey Karamanoğullarına yardımda bulunan bu orduyu bırakarak Uzun Hasan yanına döndükten sonra Yusufça Mirzâ kumandasında orduyla Kilikya'dan dönen Gedik Ahmed Paşa şiddetli bir savaşa girişmiş, fakat düşman ordusunun büyük ekseriyetine galebe edemeyeceğini görerek Konya'ya, Sultan Mustafa'nın yanına gitmişti. İşte tam bu sırada babasının emrini almış olan Sultan Mustafa da Yusufça Mirzâ üzerine hareket üzere bulunmakta idi. Fatih Sultan Mehmed kendisine yardım için Davud Paşa'yı da göndermişti. Sultan Mustafa'nın bilâhare babasına göndermiş olduğu mektupta göstermiş olduğu târihe göre (19 Ağustos 1472-877) de Beyşehir Gölü civarında Kireli'nde Yusufça ile tutuşdukları savaşta Yusufça Ordusu'nu perişan etmiş, Yusufça'yı da esir edip, elleri zincirli olarak babası nezdine göndermişti. O da Yusufça'yı hapse attır-

mişti. İşte bu olay sonundadır ki, Sultan Mustafa, harp için babasından almış olduğu emirnameye, bir zafername mahiyetindeki şu mektubu yollamıştır:

"Dergâh-ı feth-karîn ve Bârgâh-ı zafer-zamin türâbına 'arz-bende-i kemterin budır ki: Hâliyâ Fermân-ı Şerif vürûdından sonra, müstehikki dâr-ü resen olan Uzun Hasen, Demmerallahü ekarib-i 'akaribşi'ânından ibn-i amni Yusif-i bedbaht bir iki karındaşlarıyla ve nice benâm Şark Beyleriyle Karamân-ı bihânâmının evlâdından Pîr Ahmed ve Kasım'ın önelerine düşüb Kayserriyye'den beri 'ubûr etdiklerinde bu bendeleri dahi mahmiyye-i Konyede yoklama edüb, hâzır bulunan leşger-i zafer-es'er ile müdâfealarına müteveccih olub, Anadolu Beylerbeyisi lalam Gedik Ahmed Paşa sağ kolıma ve Rumeli Beylerbeyisi Mehmed Paşa bendeleri sol kolıma durub, mâh-ı Rab'ul evvelin ondördü vâkı' olub, kuşlıktan ikindiye degin ceng-ü cidâl ve harb-ü kitâl oldıkda ba'del'asr düşmenin baht güneşi gruba irişüb ve serdâr-ı serbedârı olan Yusuf-i mezkûrden karındaşları Zeynel ve Ömer ve Muzaffer ile dil tutulub ve sâir ümerâsı Muhammed Bakır ve gayrî nâmdârları hâki mezellete düşüb ve başları kesilib Haseddünyâ vel Âhire makûlesinden oldılar. Ve bakıyyetissüyûf vâdî-i mahufdan grîzân olanların ekseri tîh-i mehlîkeden baş kurtaramayub helâk oldılar: (....) Ve bu cümle fütûhât se'âdetlu Pâdişâh-ı 'alempenâhun hayr du'âları berekâtından olub, ümiddür ki başbuğları olan Uzun Hasen dahi tîg-i seyâset-i guzâtden küşte ve serkeşte bî-gûr-ü kefen tîh-i felâkete düşüb lâşesi

¹³ Hammer mütercimi Ata Bey, merhum, fermandaki (min, vav, ru Arap harfleri her ikisini de (nur) okuduğu için "nûr-ı hadîkadaki nur yerinde başka bir kelime olacak idi zannoluyor çünkü tekrerr etmiş bulunuyor" kaydını bir zuhûl eseri olarak yazmış olsa gerektir. Rahmetli muallim-i muhteremin her halde Arab harfleriyle aynı şekilde yazılan bu kelimelerin ikincisi olan (nur-ı hadîka) değil (nev-i hadekal okunacağını pekâlâ bildirdi. Nur gibi yazılan ve nevr okunan bu kelime (çiçek) mânâsına gelir ve eski edebiyatta dâima nur-ı hadîka) yani (göz nuru) ve nevrî hadeka) yani (bahçe çiçeği) ma'nâsına bir cinâs-ı kalb olarak kullanılmak bir itiyâd hâlinde idi. I.H.E.

TÜRKMEN AKKOYUNLU İMPARATORLUĞU

SİYASAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL TARİHİNE İLİŞKİN MAKALELER ANTOLOJİSİ

ta'me-i mûr'ü mâr ola, İnşâ'ellâh-ü Te'âlâ Ve bu müjde ile çâşnîgîr başı Mahmud kulları gönderilüb akibince mîrâhûr Keyvan bendeleri bilcümle alınan baş vle dillerle sümme-ı semend se'âdetmendlerine yüz sürüyi irişmek üzredür.

*Bâkî fermân Dergâh-ı Mu'allânındur.*¹⁴

Bende-i bîrîyâ Mustafa."

Yusufça'nın bu felaketi haberini alan Uzun Hasan kahrından deliye dönmüş nezdinde müttefikleri olan Venedik tarafından gönderilmiş bir sefir mahiyetindeki, Caterino Zeno'nun yanında bunun intikamını alacağını gurur ile söylemişti. Bu savaştan kurtulan düşmanların ve bütün fesatların başları olan Karamanoğulları vardı: Pîr Ahmed ile Kasım Bey.

Pîr Ahmed, hâmesi olan Uzun Hasan'ın yanına can atmış, Kasım Bey de Kilikya'dan Tarsus'a kaçmış, yeni tearruzlar için fırsat gözlemeğe başlamıştı. Çünkü Uzun Hasan'ın bu bozguna herhalde bir karşılık vereceğine ve denizden kendilerine yardıma geleceklerinden emîn olduğu haçlıların getirecekleri kuvvete inanmış bulunuyordu. Netekim Garp'ta bu maksatla hazırlanmış, verilmiş kararların tatbikatına nezaret etmek ve Uzun Hasan'la veya yanındaki sefir Katerino Zeno'yla muhaberede bulunarak savaşı incelemek ve Venedik'i olaylardan haberdâr etmek üzere tarihçi Barbaro'da vazifelendirilmişti. Garp'ten gönderilen müşterek deniz kuvvetleri kumandanlığını da Amiral olarak Mecenigo tayin edilmişti. Fatih'le Uzun Hasan'ın çarpışmağa hazırlandıkları bu zamanda Venediklilerin de nasıl hazırlanmış olduklarını anlamak için Barbaro'nun Katerino Zeno'ya ve bizzat Uzun Hasan'ın yazmış olduğu mektupları gözden geçirmek doğru olur.

Diyebiliriz ki Şark ve Garb Fatih Sultan Mehmed'i yenerek tarih sahasından silmek için el ve dil birliği yapmışlardı. Hatta bu işte Mısır Kölemenleri-

nin bile garpla anlaşmış ve birleşmek vaadinde bulunmuş oldukları bile rivayet olunmuştur. Bütün bu suikastlere, yalnız başına göğüs geren o Türk kahramanı Fatih, nasıl bir Fatih olduğunu bir kere daha göstermiş ve kendi târihini yazan Fransız tarihçisinin de dediği gibi garbın en şöhretli kahramanlarını dize getirmişti.¹⁵

Barbaro, "İki Kalyonla 12 Şubat 1473'de Venedik'ten yola çıktık. Arkamızdan içinde askerler ve silahlarla Uzun Hasan'a verilmek üzere hediyeleri taşıyan iki büyük kalyon hareket etti. Ben bunları Karaman'a veyahut o civarda bir sahile götüreceğim. Uzun Hasan'da oraya gelerek bu eşyayı teslim alacaktı.

*Kıbrıs'a gelince 1 Nisan 1473, Türklerin içerde ve sahilde bütün Karaman şehirlerini zapt ettiklerini öğrendik. Bunun için, bir zaman Famagusta'da kalmaya mecbur olduk. Bu sularda, Osmanlılara karşı o vakit, en az 99 gemi dolaşüyor, bunlardan 70'i Venedik, 16'sı Napoli, 2'si Rodos şövalyeleri, 16'sı Papa ve 5'i de Kıbrıs Kralı tarafından gönderilmişti. Amiral Mocenigo idaresindeki bu donanma Karaman Beyi'nin ricası üzerine Akdeniz kıyılarında Silifke'yi ve başka iki kaleyi işgal etmişti. Barbaro'da getirdiği topları Uzun Hasan'a teslim etmek imkânını arıyordu."*¹⁶

Yalnız şu küçük parçaları okumak Fatih Sultan Mehmed'in bütün Akdeniz ve Adalar denizi sahillerini ve Adaları zapt etmek istemesindeki büyük sebebi açıkça ortaya koymaktadır. İster müslüman, ister Hıristiyan olsun, bütün bu can ve şan düşmanlarının birleşerek Padişahı, meşgul bulunduğu zaman-

¹⁴ Münşe'at-ı Ferîdûn, İstanbul Tab'ı. s. 272-273. M. Mazhar Fevzi, Haber-i Sahih. C. III, faslı Sâni, 1292. s. 304-305.

¹⁵ Bıyıklıoğlu, Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd tercümesi, s.52-53.

¹⁶ Guillet, II De M. A.

Türkiye halkı ırksal veya dinsel ve kültürel yönden birleşmiş, bir diğerine karşı karşılıklı hürmet ve fedakârlık hisleriyle dolu ve kaderi, geleceği ve menfaatları ortak olan bir toplumdur.

TÜRKMEN AKKOYUNLU İMPARATORLUĞU
SİYASAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL TARİHİNE İLİŞKİN MAKALELER ANTOLOJİSİ

larda nasıl sinsice, nasıl haydutça arkadan vurmağa çalıştıklarını isbâta kâfi birer târihi vesfika teşkil eder. Limanlardan faydalanarak yurdun hânîmine kadar silah ve asker ve erzak sokarak düşmanlara yardımdan geri durmayan bu garplı korsanlardan emîn olmak için biricik çare, onların ellerini ve ayaklarını bu sâhillerden kesmek değil miydi? İşte Fatih Sultan Mehmed de planının başına bu kararı yazmıştı.

Bu düşmanlar, sahillere yaklaşamadıkları veya kovalandıkları zamanlarda da kendi şakavet ocakları, kendi mefsetet yatakları olan o düşman kalelerine, o adalara sığınıp fırsat gözlemiyorlar mıydı? İşte Fatih Sultan Mehmed de yurdunun selamet ve emniyeti için bu adaları da düşmanların ellerinden almağa karar vermişti, çoğunu da almıştı. Esâsen Bizans'ta Grekler elinden bu sebeple alınmamış mıydı? Hatta dahildeki kala ve ülkelerin de istila ve ilhakları da bu yüzdendi.

İşte Şark ve Garb'ın elele, dil dile vererek hazırlamış oldukları bu müdhiş su-i kasd hareketine Fatih'in nasıl asflâne bir kudretle karşı koymuş, düşmanlarının da nasıl seflâne şekillerde saldırılarda bulunmuş olduklarını, bütün bu savaşın çeşitli safhalarına şahit olmuş bulunan başlıca üç garplı târihçinin eserleri göstermektedir ki, bunların elimizde bulunan o eserlerinden yer yer faydalanmağa çalışacağımız gibi, esaslı noktalarını da şahit olarak vermeğe çalışacağız.

Fatih Sultan Mehmed'le Uzun Hasan arasındaki en büyük ve en son çarpışma Otlukbeli Savaşı olmuştur.

Fatih Sultan Mehmed yukarıda örneklerini vermiş olduğumuz, biri oğlu Sultan Mustafa'ya, diğeri de doğrudan doğruya Uzun Hasan'la çarpışmak kasdiyle, Üsküdar'a geçmek, bütün kumandanlarına ve oğulları Sultan Mustafa ile Sultan Beyazıd'a kendi

ordusuna katılmak emrini vermişti. Uzun Hasan kendisine Timur süsü vererek ikide birde Karamanoğullarını, İsfendiyâr oğullarını, Alâiyye beylerini himayesine alarak Fatih'e kafa tutmak ve meşgul bulunduğu zamanlarda düşmanlarıyla ittifaklar yaparak Anadolu'yu Osmanlı Ordusu'nda iken haçlılara casusluk eden ve babası II. Murad zamanında bir mağlûbiyet sırasında muhannesçe cinayetler ve hıyanetler işleyerek Arnavutluğa kaçan ve tıpkı Uzun Hasan gibi, garplı düşmanlarıyla işbirliği yaparak Rumeli taraflarının sükûn ve huzurunu bozan ve bütün atacağı zafer adımlarına dolaşan İskender gibi dikenli çalılardan etrafı tamamıyla temizlemeğe kat'î kararını vermiş bulunuyordu. İşte ilk adımını da bu kasd ile Uzun Hasan tarafına atmış bulunuyordu.

Yüzbin kişilik olduğu rivayet olunan büyük Türk Ordusu Fatih'in büyük kumandası altında Şevval ayında hareket etmişti. Uzun Hasan ordugâhında bulunan ve olayları günü gününe zapt ve ihbar eden Katerino Zeno gibi Fatih ordusunda, bilhassa Sultan Mustafa'nın maiyyetinde bulunan tarihçi, Angiolello da bu taraftan olayları günü gününe zapt etmekte idi. İşte bu büyük harbi, garplıların bütün ümidlerini bağladıkları, Fatih'i yok edip Kostantaniyye'yi zapt edeceklerine ve bütün Rumeli'ni kendi aralarında, Anadolu'yu da Uzun Hasan'la Karamanoğulları arasında bölüşeceklerine inanmış oldukları bu harbin ve neticesinin hakiki seyrini bunların tarihlerinden öğreniyoruz.

Angiolello: *"Herşey tamamlanınca Fatih, bir Kapadokya şehri olan Amasya'dan Tokat'a hareket etti. Sivas'a varıldı. Oradan bir ırmak akmaktadır. Trabzon dağlarından gelen Hays (Kızılırmak) arasındaki bu ırmak üzerine bir büyük taş köprü vardır. Bu ırmağı geçtikten sonra Uzun Hasan'a âid Niksar denilen Kal'aya geldik. Burada bir kısa çarpışma oldu. Bundan sonra Koylu Hisar ismini taşıyan başka bir*

TÜRKMEN AKKOYUNLU İMPARATORLUĞU SİYASAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL TARİHİNE İLİŞKİN MAKALELER ANTOLOJİSİ

kasabaya geldik. Ehâlinin çoğu mal ve mülklerini alarak kaçmışlardı.

Şebîn Karahisar'dan hareketle birkaç gün yürüdük. Erzincan'ın büyük ovasına geldik. Şehir kuvvetli olmadığı için ehâlinin büyük kısmı uzaklaşmış ve Fırat'ı geçmişti. Bundan sonra biraz ilerliyerek 1473 Temmuz'unda Malahiya civarında bir nehre yaklaştık."

Gerek Angilolello'nun, gerek Katerino Zeno'nun, gerek onunla ve Uzun Hasan ve Karamanoğlu Kasım Bey'le muharebede bulunan Barbaro'nun mektup ve raporlarını inceleyerek "La Republico di Venezia la Persia"¹⁷ adlı meşhur eserini yazan Guglielmo Berchet, eserinin, nümûnelerini aşağıda verdiğimiz yazılarıyla muharebenin bütün safahatını bir eserde toplamıştır.

Bütün bu vesikalar bize Uzun Hasan'ın da kendi Şarklı ve Garplı düşmanlarının da Fatih hakkındaki niyetlerinin nerelere vardığını göstermek itibarıyla çok önemlidir. Bir kerre kimlerin bu ittifakta ve ne şekilde bulduklarını, nelere karar vermiş olduklarını, ne şekillerde hareket edeceklerini ve nihayet olayların ne şekillerde sona ermiş olduklarını, kat'î bir şekilde öğretmekte ve Fatih'in nasıl basîretli ve kudretli bir hükümdar olduğunu isbat etmektedir. Uzun Hsan tavsiyelerinde Macar Kralı Matyas Corven'in de Fatih'i ve bütün sülalesini yok edecek olan bu harbe katılmasını istediğini, Mocenigo donanmasını bütün Türk sahillerini vurarak Karaman sahillerindeki Kurku ve Sigi'yi de zapt ederek Karamanoğlu Kasım Bey'e teslim etmiş olduğunu, buna mukabil Kasım Bey'in de hediye olarak alıştırılmış Parslar ve altın değerli kıymetli atlar verdiğini, neticeden de tamamiyle emîn olarak eğlenceler tertip etmiş olduklarını görüyoruz.

Bir taraftan da bu muvaffakiyetleri Katerino Zeno'ya bildirerek Uzun Hasan'ı haberdar etmesini is-

teyen Barbaro'ya Katerino Zeno şu mektubu gönderiyor: "Silifke'den gönderdiğiniz (9 Mayıs tarihli) mektubunuzu aldım. Bu mektupta yüz kadar kalyonun Uzun Hasan emrine hazır olduğunu bildiriyorsunuz. Muhterem birader, bu haberlerinizden o kadar memnun oldum ki Signoria'mızın ve Hıristiyanların büyük işler yapacaklarını Cenâb-ı Hak'tan ümit etmekteyim. Daima bu prens'in (Uzun Hasan) etrafında idim. Mektubunuzun muhtevisiyatından kendisini haberdar ettim. Oğlunu Osmanlı Pâdişâhına karşı göndereceğini ve sahile tearruz için büyük bir ordu ile bizzat kendisinin Karaman'a hareket edeceğinin size bildirilmesini benden istedi. Bunun için kendini Karaman'da bekleyiniz ve bana söylediği gibi mutlaka işe mülahazatı dolayısıyla bütün Temmuz ayını orada geçirecektir. Bütün donanmasıyla Karaman'a gitmesi için Amiral Mocenigo'ya yazmaklığımı emretti. Rica ederim mümkün olduğu kadar mühim bir hareket yap ki bütün (İran) da (Venedik) şerefi parlasın".¹⁸

Bu mektuptan Uzun Hasan'ın maksadlarını anladığımız gibi onun Venedikliler üzerindeki önemi de anlaşılmaktadır. Bütün ümidlerini onun masallaştırmakta olan kudret ve kuvvetine ve o sayede kazanılacak muhayyel, müşterek zaferin şerefine kendisine büyük bir inanç beslenmekte, bunun için de kendisine büyük bir sonsuz bir selâhiyyet tanınmakta idi. İşte bu selâhiyyetine dayanarak Barbaro'ya ve onun vasıtasıyla de Venedik'e ve denizlerde hakimiyet göstermekte olan Amiral Mocenigo'ya da emirler vermekte idi.

İşte bu olaylar üzerine idi ki, Fırat sahillerine varan Osmanlı ordusu Uzun Hasan'la nerede karşıla-

¹⁷ Guglielmo Berchet, "La Republico di Venezia la Persia", Torino, 1865, pp. 10 et suvivant.

¹⁸ Bıyıklıoğlu, "Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd" tercümesi.

TÜRKMEN AKKOYUNLU İMPARATORLUĞU

SIYASAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL TARİHİNE İLİŞKİN MAKALELER ANTOLOJİSİ

şağını kararlaştırmak üzere iken Fatih Vezir-i â'zam Mahmud Paşa, Rumeli Beylerbeyi Has Murad Paşa ile öncülüğe me'mûr edilmişti. Has Murad Paşa genç, ateşli ve atılgan bir vezirdi. Padişahın takdîrine mazhar olmak için iyi bir zafer de elde etmek istemekte idi. Bunun için de derhal Fırat'ı geçmeğe kalkışmıştı. Mahmud Paşa onun bu hareketini destekleyecek ve yardımına gidecek yerde geri çekilip seyirci kalmıştı. Bu hareket Fatih'in dikkat ve hiddetini çekmekte gecikmemişti. Has Murad Fırat'ı geçmez Uzun Hasan'ın kuvvetli bir pususuna düşmüş hem kendi hayatını, hem de Rumeli kuvvetini felakete uğratmıştı. Mahmud Paşa'nın bu hareketini iki mühim noktaya bağlayanlar vardır, biri Has Murad'ı kıskanması, onun Fatih'in itimadına ermesini istememesi, ikincisi de Uzun Hasan'ın mağlûbiyeti ni istememesidir. Birincisi ne kadar vârid ise, ikincisi de o kadar şüphe uyandırıcıdır. Harbe gelirken Şebin Karahisar'ına varınca Padişaha "Devletlü Sultanım, hele bu hisârı alalım, ümididir ki düşman dahi gele anınla karşılaşavuz!" diye evvela kal'anın zaptını teklif etmiş olması ki bunu Uzun Hasan'ın kendini toplayabilmesi için fırsat vermek istemiş olmasına hamledilmiştir. Netekim Trabzon seferinde de gece kendi çadırına gelerek Padişah huzurunda kendileri için şefaatchi olmalarını isteyen Uzun Hasan sefirlerini çok iyi karşılamış olduğu gibi, Padişahı da bu iş için gece yarısı rahatsız edecek kadar tarafdarlık göstermiş olması da ortaya atılmakta idi. Hâsılı Has Murad faciasının başlıca sebebi Mahmud paşa olduğu bu cihetten de kendisinin hıyânetine verildiğini, orduda müşâhid olarak bulunan Angiolello'da¹⁹ tesbît etmiştir. Bunda Angiolello, Fatih'in Mahmud Paşa'nın günahını da hıyanetini de pek güzel anlamış fakat cezasının orada verilmesi doğru olamayacağını gözönünde tutarak ilk zühûr edecek müsâid fırsata bırakmıştı diyor:

Bu ilk zafer Uzun Hasan'ın o derecelerde gurur ve muvaffakiyyet-i kat'iyyesi hakkındaki kanaatini artırmıştı ki artık kendisini Bizans tahtına azametle oturmuş görüyordu. Netekim esîr edilen ümeradan, Turhan Bey oğlu Ömer, Hacı Bey ve Rumeli Defterdârı olan Fenânzâde Ahmed Çelebi huzuruna götürüldüğü zaman keyfinden bir eğlence meclisi akdettirerek tatlı istikbal hayallerine kadehler çakıştırmışlar, adı geçen ümerâyı da huzuruna getirterek onlara gurur ile "Artık Padişahınızın işi bitti! En çok güvendiği emîrleri sizler, en kuvvetli askerleri de esîrimiz olan sizin askerlerinizdi. Bundan sonra bana karşı koyacak kimsesi kalmadı. İstanbul tâcı, tahtı da artık benimdir!" diyen maksadlarını açığa vurmuştu.

Bu hususta kendi mütale'asını söyleyen Bıyıklıoğlu:²⁰

"Şebin Hisar önüne gelince Vezir-i â'zam Mahmud Paşa "Devletlü Sultanım..." diyerek, evvela bu kal'anın zaptını teklif etti. Fatih'in cevabı şu olmuştu. "Hey Mahmud, ben hisârı nideyim? Ben düşmana geldim! Düşmanı bulun!" Bu şâhâne cevap harpte esâs maksadın düşman ordusunu imha etmekte olduğunu bu büyük Türk kumandanın ağzından da işitmiş oluyoruz. Erzincan'dan sonraki çarpışmayı Uzun Hasan kazanmıştı. Uzun Hasan, bu çarpışmada esir düşen Osmanlı beylerinden Turhan oğlu Ali Bey'e "Bundan sonra artık Rum tahtı benim ve Kasrı Kayserî nişemenim olmak mukarrerdir" demiş. Bu söz Uzun Hasan'ın Osmanlı Devleti hakkında beslediği emeli açıkça göstermeğe kâfidir..." Diyor ki manîdârdır. Bıyıklıoğlu'nun da dediği gibi Fatih'in şahıslara hiçbir kasdi yoktur. Kötü idâreleri, daha doğrusu idâresizlikleriyle ellerindeki ülkeleri de, komşularının ülkelerini de huzursuz ve emniyetsiz bir hale

¹⁹ Brieve narratione della vita et fatti del signar. Ussnecassue Fatta Per Gionanmaria Angiolello. p. 60-69.

²⁰ Bıyıklıoğlu, "Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd" tercümesi.

TÜRKMEN AKKOYUNLU İMPARATORLUĞU

SIYASAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL TARİHİNE İLİŞKİN MAKALELER ANTOLOJİSİ

getirenlerin ellerinden bu ülkeleri kurtarmak, onların başında bulunanlara da, zarar veremeyecekleri yerlerde geçimlik tahsis etmektir ki, bunu hiçbir galip hükümdar yapmış değildir. Fatih'in Bizans İmparatoru'na da, Trabzon İmparatoru'na da İsfendiyar Oğlu'na da, Karaman Oğulları'na da, Alâiyye Beyi'ne de ve nihâyet Kırım Hanı'na da aynı durumu sağlamış, fakat bunlardan çoğu bir mürüvveti su-i isti'mâl ederek, kaçıp düşmanlarıyla birleşmiş ve kendisine karşı isyan bayrağını açmış, neticede de yıkılıp gitmişlerdir.

Bazı tarihçiler, bilhassa Fatih'i, hiçbir veçhile çekemeyen garpli tarihçiler, Fatih ordusunun bu ilk bozguna uğrayışını artık onun tamamıyla ortadan kalkmış olduğuna hükmettirecek bir şekle sokarak şenlikler yapmışlardır. Bugün onları okurken insan nefretle gülüyor. Düşmanlığın bu kadar sefili pek az görülmüştür. Hatta bunlardan bazıları, Fatih'in kazandığı zaferleri onun kudret ve kabiliyyetine değil, tesadüflerin lûtfuna, mağlûpların tali'sizliklerin bağlamağa çalışmak gibi zavallılıklara kadar inmiş ve küçülmüşlerdir. İçlerinde zemmederken farkında olmadan meziyyetlerini sayanlarla, kendi tarihini yazarak meziyyetlerini birer birer sayan ve zamanında önünde diz çökmek zorunda kalmayan kahraman yoktu diyet Guillet olmuştur.²¹

Hoca Sa'dettin bu olayı bir hikâye halinde Turhan Bey oğlu Ali Bey ağzından şu şekilde nakleder:²²

"Hikâyet-Turhanoğlu Ali Bey'den menkuldir ki Uzun Hasan Murad Paşa'ya zafer bulıcak sürurundan meclis-i nişât ve bast-ı bisât-ı inhisât edib ümerâsını cem ve bâde-i âteşin câmını ol encümene şem'edib bî-bim-ü ihtirâz ayş-ü işrete agaz eyledi... Uzun Hasan şevka gelib germiyyetle bana hitâb etti.

Ömer Bey Osman Oğlu'nun ayağın aldım olamı? Zirâ Osmanlının âb-ı rûyi sipâhî ve hengâme hen-

gâmında püşt-ü penâhı Rumeli askeri idi. Anların hûd işin bitürdüm ve nâmların vücûd sahîfasında yitürdüm. Şimdengiru Rum tahtı benim ve Kasr-ı Kayseri nişîmenira olmak mukadderdir!

? edilecek ben de bî ihtiyâr olub evittim ki Hânım ? Osmanlı deryasından bir katra almağîle cûş-ü hürûşına ne ? bülend-mekamdan bir sehâb-ı pür şitâb eksil ? sıpihre ne fûtûr "âid olur? Pâdişâhımızın benim gibi ? gibi yüzbin bendesi vardır. Pâye-i haşmet-ü câhî ve kesret-i ? sipâhî ol dereceden efzûndur ki dergâh-ı devletpenâhî ? bir kaçî alınmağ ile mir'ât-ı zamîr-i mûmîrine gerd-i me? kona veya şîşe-i neg-ü nâmûsuna ta'n sengi dokuna, bahtı ? ve devleti mâderzâddır! Yolunda sıdkîle bende olan âsîb-i şehirden âzâddır!"

Uzun Hasan bu sülâkesen cevabı gûş edicek der-yây-ı gazabı hürûşedib:

"Bak şukişinin hey'et-ü likasına ve cibilletinde olan şekasına ki dest-ü pâbeste ve sâid-i istidârî şikeste iken neler söyler ve âsiyâb-ı dehânî da ne her-zeler öğüdür bu öldürülmelüdür! Deyu ızhâr-i gazab eyledi..."

Bütün bu olayları garba bildiren, garbın duygularını Uzun Hasan'a yetiştiren, hâsılı bütün bu harp boyunca olup bitenleri zapt eden mektup ve yazıların Venedik arşivinde mevcut vesîkalarını toplamış olan Berchet bunların tarih ve yazarlarının kimler olduklarını ve ne münasebetlerle yazmış bulduklarını gösteren (*Indice Dei Document Veneto – Persiani Esistenti negli archivi di Venezia*) başlığıyla bastırmıştır.

Tercan Savaşı'na ait Venedik arşivi vesikalarından onikinci vesîka Berchet.²³

²¹ Guillet. "Histoire de Mahomet II.

²² Hoca Sadeddin. Tâc-üt-Tevârih, C.I, s. 532.

²³ Berchet. 135-137. Documento XII.

TÜRKMEN AKKOYUNLU İMPARATORLUĞU SİYASAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL TARİHİNE İLİŞKİN MAKALELER ANTOLOJİSİ

Bu iki bozgunundan sonra, yani Has Murad'ın, kendi atılğanlığı, Mahmud Paşa'nın da ilgisizliği yüzünden pusuya düşerek kuvvetlerinin dağılması üzerine Fatih'in oradan ayrılıp Trabzon üzerine gider görünmesini, kendisinin kat'f mağlûbiyeti kabul ederek geri dönmek istediğine zâhib olanlar bulunmuştu. Hatta bu olayı o kadar dağdağalandırmışlardır ki şâ-yi'alar İstanbul'da nihâbet eden Sultan Cem'in kulağına babasının mağlûp olduğu ve Uzun Hasan'ın eline esir düştüğü şeklinde gelmiş, hatta onun ilân-ı istiklâl ederek tahta geçmek emelleri beslemesine kadar varmıştı.²⁴

Hakikatte ise işi bozguna vermek istemeyen o savaş dahisi Türk arslanı Fatih, gayet sakin bir hâl ile ordusuna hareket emri vermiş ve büyük bir itina ve tecessüsle Uzun Hasan'ı nerede yakalayıp son darbeyi indireceği noktayı tâ'yin etmek gayesini gütmekte idi. Ne yapmak istediğini kimseye söylemek adetinde olmayan, bunda da ne kadar haklı olduğunu bir çok olaylarla gören, bu büyük ve tecrübeli kahraman, görmüş olduğu bu rüyâyı askerine duyuracak şekilde anlatmış olduğunu tarihler rivâyet ederler. Hoca Sa'deddin bu rüyâyı şu şekilde anlatmaktadır:²⁵

"Hasan-ı dıraz güreşçiler libâsı ile meydana girüb küştigirlik vaz'ında durur ve pehlivanlık lafın urur Şâh-ı kâmkâr dahi anın da da'vây-ı merdi irdigünden âr idüb küştigirler libâsına girüb merdâne kenterin meyânına bendidüb anunla müsâreât ider. Elele verüb biribirine hüçûm idüb küştigirlik fûnununu icrâyâ mübâderet ve zûrmendlik imtihanına mübâşeret iderler. İttifâk Hasen-i draz – bihtirâz sultana tesallut destini draz edüb galebe sûretin gösterüb sultanı zânusu üzre düşürür, sultan dahi ol hinde Akkoyunlu serdârı olan Türk-i sûtürk pehlusuna gürg vâr pençe urup azfâr-ı zafermedârı derûnuna geçüb cigerinden bir fasla koparıb toprağa attı ve ol zahim-

kârî ile ol nâbekârı tesallut ve tûvânâlık ucundan nâ-tuvanlık hazizine düşürüb nirûy-i celâlet ile kenduden cüdâ etti."

Padişah rüyasında Uzun Hasan'ı pehlivan kıyafetinde karşısında görünce o da o kıyafete girerek karşısına geçmiş, fakat ilk hamlede dizleri üzerine düşmüş ise de hemen pençesini daldırarak Uzun Hasan'ın ciğerinin bir parçasını koparıp yere atmış, bu suretle de hasmını yere vurmuş.

Fatih bu ruyasını ta'bir ettirmiş ve neticede galebenin kendisinde kalacağına bir işaret olduğu söylenmiş. Fazla olarak ulemâdan biri de *"Bugün Kur'an okumakta iken (ve yensurakallahi nasren azizâ) âyet-i kerîmesi rast geldi adedleri saydım 878 çıktı, bundan da zaferin padişahımıza nasib olacağı gün gibi âşikâr oldu"* demişti. Bütün bu tefe'üllerin asker üzerindeki müsbet te'sirleri de Padişahın madf kuvvetini desteklemiş oluyordu.

Hasılı Padişah askerini alarak altı gün düşman ülkesi içinde dolaşarak hasmının görünmesine intizâr edip durdu. Nihayet 878 senesi onaltıncı günü, Hoca Sadeddin'e göre (Üçağızlı) denilen yere gelerek çadırlarının kurulmasını emrettiği sırada (Otluk Beli denilen yerde, bir tepeden karakolluk vazifesinde bulunan Mihal oğlu Ali Beğ'in askerleri sandıkları bir kuvvetin gelmekte olduğunu gördüler. Sonra da bunun Uzun Hasan kuvvetleri olduğunu anladılar ve hemen karşılarında bulunan Davud Paşa karşılına çıktı. Uzun Hasan tarafından gözcü olarak serdârları İshak'ın kumandasında bir kuvveti Davud Paşa bir hamlede yenmiş ve Uzun Hasan karargâhına sığınmaya mecbur etmişti.

Uzun Hasan yüksek bir tepede askerlerini ta'biye

²⁴ I.H.E. Sultan Cem.

²⁵ Hoca Sa'deddin, "Tâc-ul Tevârih", C.I, s. 534.

TÜRKMEN AKKOYUNLU İMPARATORLUĞU

SİYASAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL TARİHİNE İLİŞKİN MAKALELER ANTOLOJİSİ

etmiş, kendi merkezde yerini almış sağ cenâhına küçük oğlu Kör Zeynel'i, sol cenâhına da büyük oğlu Uğurlu Mehmed'i getirmişti. Has Murad'ı ve kuvvetlerini savaş alanından çıkarmış olduğu için hem memnun hem de ümitli idi. Fakat Turhan oğlunun sözleri de zihninden çıkmıyordu. Netekim karşısında askerî saflarını kurmuş olan Fatih'in gücünü görünce şaşkına dönmüş ve kendi Türkmen lehçesiyle "Bre kahbezzen bu ne deryadır?" diye hayret ve haşyete düştüğü ve kendini bu derde sokanlara küfürler ettiği söylenir. Savaş bütün şiddetiyle başlamış ve Uzun Hasan'ın sağ cenâhını idare eden Kör Zeynel'e karşı harbeden Sultan Mustafa öyle şiddetli bir hücumla geçmişti ki, düşmanları tamamıyla bozularak kaçmağa başlamışlar, o sırada mak-tul düşen kumandanları Kör Zeynel'in de kafasını kesen bir yeniçeri onu getirip Sultan Mustafa'nın önüne atmış, o da bu askeri takdîr ve ikdâr ettiği gibi başı da babasına göndermişti. Bu durumu gören Sultan Beyazıd da kardeşine gıpta etmiş, o da olanca gücüyle karşısındaki düşmana girişmiş ve perişan etmişti. Ordusunun bu berbat durumunu gören Uzun Hasan, bütün ümidlerin kırıldığını, kendi üzerine doğru ılgar eden Sultan Mustafa'nın elinden yakasını kurtarmaktan başka bir şey düşünemeyerek Cankurtaran boz atının gücüne sığınarak, arkasına bile bakmadan Eynelmefer!? Diye, Trabzon yolunu tutmuştu. Sultan Mustafa, kaçmakta olan Uzun Hasan'ın peşine düşüp gitmişti. Daha Padişahın kumandasında bulunma kuvvetin harbe girmesine lüzûm bile görülmeden savaş kat'î bir zaferle sona ermişti.

Fatih Sultan Mehmed, Uzun Hasan kuvvetlerini bu suretle ikinci defa alt eden kahraman oğlunun Uzun Hasan arkasından at saldırısını duyunca, hemen bulunup geri getirilmesini emretmişti. Arkasından koşanlar akşama doğru onu bulup kanlara bulaşmış, toz toprak içinde, babasının yanına getirmişlerdi.

Fatih, bu arslan yürekli oğlunu görünce çok memnun olmuş ve Angiolello'nun kavlince bir çok kereler halini sorup, yaralı olup olmadığını anlamak istemiş ve sıhhatte olduğundan emîn olarak, kucaklayıp bağrına basmış ve kendi çadırına girerek, oğluna altın kâse içinde şerbet getirerek kendi eliyle içirmişti. Angiolello: "Uzun Hasan savaşını kazanan Sultan Mustafa'dır!" der.

O zamana kadar Uzun Hasan'ın maiyetinde bulunan ve bütün ümidlerini onun Fatih'i yenerek bütün Hıristiyanlık âlemini onun elinden kurtaracağına candan inanarak sonsuz tatlı hayaller kuran, daha savaş sona ermeden Fatih'in yerlerini aralarında taksime kalkışan zavallılar ahklaşmış kalmışlardı. Angiolello; Uzun Hasan'ın, Sultan Mustafa'nın maiyetinde bulunduğu sırada nasıl bozulduğunu, nasıl kaçtığını, nasıl kovalandığını, nihayet yanındaki Venedik elçisine gelecek sene tekrar Fatih'e karşı savaşacağını söyleyerek ittifakta sabit olduğunu bildirdiğini ve sefîr uğurladığını uzun uzadıya anlatmaktadır. Aynı zamanda Fatih'in dönüşünde zapt ettiği yerleri aldığı esirleri sayıp dökmektedir. Gelirlerken Mahmud Paşa'nın kendisini oyalamak için zaptını teklîf etmiş olduğu kal'anın nasıl kendiliğinden teslim oluverdiğini söylüyor.

Bütün müttefikler için artık yapacak şey Uzun Hasan'ın gelecek sene için vermiş olduğu söze ümid bağlamaktan ibaret kalmıştı. Müttefikler Uzun Hasan'ın mağlûbiyetini biraz da kendi hatalarında görmekte idiler. Yardımı vaktinde yetiştirememişlerdi. Gelecek sene daha ihtiyatlı olacaklar, daha fazla kuvvet te'mîn edeceklerdi.

Otluk Beli Harbi'nde sonra Uzun Hasan yeniden Gürcüler üzerine hücumlarına başlamıştı. Artık Fatih'in kendisini takip etmeyeceğinden de emîn olmuştu. Savaş sonunda vezîrlerden birçoğu Uzun Hasan'ı takip etmek ve kolunu kanadını tamamiyle

*Millî ahlakımız, medeni esaslarla ve hür fikirlerle beslenmeli ve kuvvetlendirilmelidir...
Tehdüt esasına dayalı ahlak, bir fazilet olmadıktan başka itimada da layık değildir.*

TÜRKMEN AKKOYUNLU İMPARATORLUĞU
SİYASAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL TARİHİNE İLİŞKİN MAKALELER ANTOLOJİSİ

kırmak teklifinde bulunmuşlardı. Bu fikre karşı bir fikir serdederek Padişahı vazgeçiren yine Mahmud Paşa olmuştur. Uzun Hasan'ın bir daha dönüp gelemeyecek kadar perişan olduğunu ve alacağı derisi de almış bulunduğunu zaten yorgun olan askeri ma'lûm olmayan yerlere kadar yormanın fâidesiz olacağını, harap edilmiş su ve erzak bırakılmamış yerlerde susuzluk ve açlık çekmek ihtimalleri olduğunu ileri sürerek Padişahı ikna etmişti. Fakat geri döndükten sonra Mahmud Paşa aleyhinde o kadar dedikodu yapılmış. Uzun Hasan'ı kurtarmak için bu ikinci ihaneti yaptığı hakkında o kadar sözler söylenmiş, eğer o mâni olmasaydı Uzun Hasan adının bile dünya yüzünden kaldırılmış olacağı, garplılarda da hiçbir ümit kalmayacağı muhakkak bulunduğu bütün bunların yapılamaması Mahmud Paşa'nın ihaneti yüzünden ileri geldiği dilden dile dolaşmıştı ki Fatih'de kendisini azil ve hapsedirdi.

Harpten sonra hastalanmış olan Sultan Mustafa hasta hasta bir kal'ayı teslim almağa girmiş ve sonra rahatlamak için hamama girmiş, çıktıktan sonra da güneşe karşı oturmuş, hastalığı üstelemiş, hiçbir çare bulunamamış, genç yaşında hayatı sona ermişti. Bu haber Fatih'e geldiği zaman son derece mütcessir olmuş, umumî mâtem ilan etmiş, şairler acıklı mersiyelerle merhûmun fazîletlerini anmışlar, için için ağlamışlardı.²⁶

Bu sırada Mahmud Paşa'nın beyaz elbiseler giyerek şâdımancılık gösterdiği, zaten hiç sevmeyişi, kışkırdığı Sultan Mustafa'nın ölümüne sevinmiş olduğu, alemin mâtem tuttuğu, kan ağladığı bir zamanda o evinde satranç oynayarak gönül eğlendirdiği Padişah'a haber verilmişti. Bunu tahkik için evine göndermiş olduğu adam da aynı şeyleri söyleyince gazaba gelen Sultan Mehmed boynunu vurdurmak suretiyle Mahmut Paşa'yı ortadan kaldırmıştı.

²⁶ Prof. İ. Hikmet Ertaylan, "Sultan Cem, Hayatı ve Eserleri".

